

UDK: 316.61 : 316.42 : 572.029.

3. Kal'noj Y.Y. Otchuzhdenye: ystoky y sovremennost' / Kal'noj Y.Y. – Symferopol': Tavryja, 1990. – 192 s.
4. Korduэл M. Psychologyja. A – Ja: Slovar'-spravochnyk: Per. s angl. – M.: FAYR-PRESS, 2002. – 448 s.
5. Marks K. Ekonomichno-filosofs'ki rukopysy 1844 roku / Marks Karl i Engel's Fridrih — Kyi'v: Vydavnyctvo politychnoi' literatury Ukrai'ny, 1973. — 483-597 s.
6. Merton R. Socyal'naja struktura y anomyja / Merton R; [per. s franc. E.A.Samarskoj]. – Moskva: Yzdatel'stvo «Progress», 1966. – 299-313 s.
7. Ogirkiv A.P. Vidchuzhennja i ljudyndy. Istoryko-filosofs'kyj narys //: Ljudyna, tvorchist', nauka / Ogirkiv A.P. – M., 1967.
8. Socyologicheskyj encyklopedycheskyj slovar' / Pod red. akad. RAN G.V. Osypova. – M.: YNFRA-NORMA, 1998. – 488 s.
9. Tënnys F. Obshhnost' y obshhestvo. Osnovnye ponjatyja chystoj socyologyy / Tënnys F. – Sankt-Peterburg: Vladymyr Dal', 2002. – 452 s.
10. Tymchenko O.V. Problema samoidentyfikacii' v konteksti zhyttjevogo shljahu ljudyndy / Tymchenko O.V. – 2007. Problemy ekstremal'noi' ta kryzovoi' psihologii'. Vyp.2 – 161 – 169 s.
11. Fromm Э. Begstvo ot svobody / Э. Fromm — M.: ООО «Yzdatel'stvo AST», 2004. — 268 s.
12. Hajdegger M. Tozhdestvo y razlychye / M. Hajdegger; [per. s nem. – A. Denezhkyn; red. – O. Nykyforov]. - M.: «Gnozys» - Yzdatel'stvo «Logos» 1997. – 64 s.
13. Jaspers K. Obshhaja psyhopatologija / Jaspers Karl – Praktyka, 1997 g. – 1056 s.
14. Miluska J. Czym jest sytuacja alienujaca: Proba analizy psychologicznej zjawiska // Cztowie i spoteczenstwo / Univ. im. Problemy ekstremal'noi' ta kryzovoi' psihologii'. 2007. Vyp.2 169 Mickiewicza w Poznan: Wyd. nauk. UAM, 1990 – T. 7. – S. 23-39.
15. Moses Hess. Über das Geldwesen. – In: Rheinische Jahrbücher zur gesellschaftlichen Reform. Bd.1.Darmstadt, 1845.–1-33p.

УДК: 159. 923: 165. 242. 1: 248. 142

ВНУТРІШНЯ МОТИВАЦІЯ ТА САМОДЕТЕРМІНАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ

Т.В. Скрипаченко

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Запорізького національного університету
skripachenko14@gmail.com

Скрипаченко Т.В. Внутрішня мотивація та самодетермінація особистості. Внутрішня (процесуальна) мотивація – це прагнення виконати певну діяльність заради самого процесу діяльності, відчуття задоволення та радості від цієї активності, а не для одержання винагороди чи внаслідок зовнішніх вимог. Внутрішньо мотивована поведінка здійснюється заради самої себе, спрямована на процес діяльності, виявляється як активність заради активності. Багато теорій внутрішньої мотивації, хоча і підкреслюють зумовленість внутрішньо мотивованої поведінки самою діяльністю та психологічними потребами, внутрішньо притаманними кожній людині, звертають увагу на роль середовища у цьому процесі. Фізичні та соціальні параметри навколишнього середовища можуть підкріплювати та стимулювати внутрішньо мотивовану поведінку, не будучи безпосередніми чинниками її виникнення. Внутрішньо мотивована діяльність супроводжується переживаннями радості, інтелектуальної насолоди та задоволення від процесу. Самодетермінація, так само як і внутрішня мотивація, є тим психологічним феноменом, який пов'язаний із здатністю та бажанням особистості розвиватися, реалізуючи свій потенціал на основі довіри до самої себе.

Ключові слова: мотивація, внутрішня мотивація, зовнішня мотивація, потреба, самодетермінація.

Skripachenko, T.V. Internal motivation and self-determination of personality. Internal motivation is the aspiration to perform certain activities for the very process of activity, a sense of satisfaction and joy from this activity, and not to receive a reward of due to external requirements. Internally motivated behavior is for its own sake. It is aimed at the process of activity and manifests itself as an activity for the sake of activity. The source of such motivation is in the activity, and the motives of the activity are aimed at satisfying the inner psychological needs, in particular, the person's sense of his capabilities, self-affirmation and maintaining significant social ties. The results of this are, on the one hand, increasing the effectiveness of the success of the activity, and on the other – increasing competence, self-development and a sense of being a source of change in the world around us. Many theories of internal motivation form attention to the role of the environment in this process. Physical and social parameters of the environment can support and stimulate internally motivated behavior, not being the direct factors of its occurrence. Internally motivated activity is accompanied by experiences of joy, intellectual pleasure and pleasure from the process. Thus, the phenomenon of internal motivation includes not only the issue of stimulation factors of behavior, but also focuses on the quality of the performed activity, on what experiences accompany the person in the process of the assignment, and what are the consequences of this motivation for the further development and self-development of the individual. Self-determination, as well as internal motivation, is such a psychological phenomenon that is associated with a person's ability and desire to develop, realizing his potential on the basis of self-confidence. Self-determination is not only the ability but also the need.

Keywords: motive, internal motivation, external motivation, need, self-determination.

Постановка проблеми. Проблема дослідження людської мотивації має давню історію. Проте й досі актуальним залишається питання особливостей внутрішньої мотивації, її формування, реалізації та впливу на розвиток особистості, дослідження процесу самодетермінації особистості. Тривалий час в психології домінували так звані результативні підходи до вивчення мотивації, які полягали в тому, що відповідали на запитання, чому людина працює – тому що хоче отримати результат, а за нього й винагороду і через цю винагороду задовольнити свої потреби. Самі ж потреби, виникаючи та підсилюючись, стають для людини все більш насущними (наприклад, почуття голоду) і приводять до гомеостатичних криз, тобто до порушення оптимального стану організму, зростання напруження, яке штовхає людину на подолання кризи. Після того, як потреба задовольняється, вона стає неактуальною, криза проходить, а гомеостаз відтворюється.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Поняття внутрішньої мотивації у межах відомих мотиваційних концепцій не має сталого визначення. Під внутрішньою мотивацію М. Чікзентміхалі розуміє стан повного розумового та фізичного включення в діяльність. Р. Вайт, Д. Берлайн, Р. де Чармс, Е. Дісі, Р. Раян визначають внутрішню мотивацію як результат когнітивної оцінки особистістю співвідношення зовнішніх та внутрішніх спонук до діяльності [4]. Г. Хекгаузен розуміє внутрішню мотивацію як конструкт, який використовується для опису відчуття тематичної однорідності між дією та метою. С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонтьєв, Г.С. Костюк, Д.М. Узнадзе, К.О. Абульханова-Славська акцентують увагу на співвідношенні зовнішніх та внутрішніх спонук до діяльності у процесі її здійснення. Це, з одного боку, зовнішні умови, а з іншого – потреби, мотиви та смисли особистості.

В 20-х роках ХХ ст. американські вчені Р. Вудвортс та А.Уайт показали, що людському організму окрім цих гомеостатичних, результативних потреб, притаманна і вроджена потреба функціонувати – бачити, чути, відчувати, діяти, прагнути чогось. Ця потреба приводить до активності, яка виконується не заради якого-небудь результату, а заради самого процесу діяння. Вона має, таким чином, процесуальний характер. Це активність, що виконується заради неї самої і того почуття задоволення, яке виникає від її процесу. Така спонукальна сила отримала назву внутрішньої мотивації: її джерело знаходиться не ззовні самої діяльності, а в ній самій.

Потреба і мотивація, яка формується на її основі мають кардинальну відмінність від результативно-гомеостатичних потреб та мотивів. Останні загублюють свою актуальність після їх задоволення, після подолання гомеостатичної кризи. А процесуальні потреби підсилюються по ходу та в результаті активності, яка спрямована на їх задоволення. Кожна людина знає таку особливість: чим більше вона зайнята своєю улюбленою справою і чим більшу радість вона їй дає, тим більше хочеться її продовжувати. Тому внутрішні процесуальні потреби є принципово тими, що не насичуються, вони мають антигомеостатичний характер. Завдяки ним особистість розвивається, а не тільки задовольняє свою потребу в чомусь. Все це дозволяє зрозуміти існування двох мотиваційних систем – зовнішньої та внутрішньої мотивації. Вони відносно незалежні одна від іншої, а мотиваційний комфорт може бути досягнутий лише за умови повноцінного функціонування цих двох систем.

Мета статті полягає в аналізі поняття внутрішньої мотивації та самодетермінації, їх природи, компонентів та взаємозв'язків між ними.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів Система внутрішньої мотивації має свої особливості:

- прагнення до нового: відсутність нової інформації викликає сильні негативні емоції і таку ж сильну потребу компенсувати «інформаційний вакуум». Якщо це неможливо, то виникає стан сенсорної депривації;
- прагнення рухової активності: це найпростіший прояв, форма внутрішньої мотивації;
- прагнення до ефективного освоєння світу і поведінки в ньому: це не просто активність, але й прагнення до вибору найбільш ефективних її форм, які можуть привести до кращих результатів. Задоволення цієї вродженої потреби є джерелом сильних позитивних емоцій;
- прагнення до самодетермінації: потреба відчувати себе причиною своєї поведінки, буди хазяїном самому собі;
- прагнення до самоактуалізації: потреба максимально реалізувати себе, свій потенціал. За А. Маслоу, це – потреба здійснити те, що людина може здійснити [7].

Отже, система внутрішньої мотивації лежить в основі таких потреб, які співпадають із вищими рівнями в їх загальній ієрархії. Крім того, мотиви, які базуються на ній – самоактуалізації, самодетермінації, самоствердження – є специфічними для, наприклад, управлінської діяльності. Їх наявність та високий рівень розвитку частіше всього визначають вибір особистісно-управлінських видів діяльності. Вони обумовлюють особистісні переваги суб'єкту, особистісну привабливість управлінської діяльності, а також професійні успіхи під час її здійснення.

Таким чином, для людей із розвинутою внутрішньою мотивацією характерна поглиненість самим процесом діяльності, інтерес до самого процесу її здійснення, а не тільки до результатів. Більше того, позитивні результати стають для особистості певними засобами, які укріплюють та підсилюють її інтерес до процесу діяльності.

Між системами внутрішньої та зовнішньої мотивації існують складні відносини. По-перше, реалізація зовнішніх мотивів може підсилювати внутрішні мотиви. По-друге, реалізація внутрішніх мотивів може приводити до формування нових, більш складних результативних мотивів, чим більш цікавою є робота, тим більшого хочеться в ній і через неї досягти.

Однак, не менш важливими є і інші закономірності. Наприклад, гіпертрофія внутрішньої мотивації може призводити до зниження зовнішньої мотивації, коли людина є настільки поглиненою самим процесом діяльності і отримує від нього таке сильне задоволення, що результати відходять на другий план, стають суб'єктивно незначущими. Типовим прикладом цього може бути феномен захоплення владою. Влада – це специфічний процесуальний мотив, коли само по собі владарювання є сильним джерелом задоволення та позитивних емоцій. В результаті, влада з засобу трансформується в самоціль і самоцінність: не вона є засобом досягнення результатів, а результати – її укріпленню. Це призводить до формування специфічного типу особистісної направленості – кар'єристської.

Ще одним проявом дисгармонійності двох мотиваційних систем є явище так званого руйнування внутрішньої мотивації під впливом зовнішніх мотивів та стимулів. В психологічних дослідженнях були встановлені такі закономірності: якщо зовнішня винагорода за будь-яку діяльність є високою, і якщо вона не є пропорційною об'єктивним результатам цієї діяльності, реальному вкладу в неї суб'єкту, це викликає помітне зниження інтересу до самого процесу діяльності. Людина, яка сперше мала мотивацію до процесу діяльності (інтерес до її змісту, зацікавленість, тобто внутрішні мотиви), поступово під впливом відчутних стимулів, частіше всього матеріальних, починає переключати своє мотиваційне прагнення саме на них.

Тому робота перетворюється в гонку за результатом, а отже і за винагородою. Вона загублює характер самостійного мотиватора. В результаті внутрішня мотивація знижується або зовсім пропадає. Таким чином із загальної мотивації виключається одна з двох мотиваційних систем, а загальний рівень мотивованості різко знижується. Зниження мотивації, в свою чергу, призводить до зниження якісних показників самої діяльності [5].

Ця закономірність пояснює широке коло явищ, коли людина, яка є орієнтованою виключно на результат, дає меншу продуктивність діяльності, ніж людина, яка є орієнтованою не тільки на результат, але й на процес діяльності (отримує задоволення від нього).

Існує три рівні розвитку внутрішньої мотивації. Перший рівень – ситуативний, коли поява внутрішньої мотивації визначається здатністю діяльності задовольнити потреби в самодетермінації, компетентності та значущих відносинах. Другий рівень – ситуативно-ціннісний. Виникнення мотивації на цьому рівні можливе навіть тоді, коли в самій діяльності задовольняються не всі психологічні потреби. Треба лише щоб діяльність була для людини значущою. Третій рівень – суб'єктно-ціннісний. На цьому рівні внутрішня мотивація стає особистісною якістю. Потреби в самодетермінації, компетентності та значущих відносинах набувають статусу цінностей. Людина тепер сама здатна змінити ситуацію або переформулювати зовнішню поставлене завдання. На суб'єктно-ціннісному рівні людина може сформувати внутрішню мотивацію до будь-якої діяльності, становлячись вище вимог ситуації.

Тому можна сказати, що сутність внутрішньої мотивації є діяльнісною, оскільки стимул до виконання діяльності виходить з неї самої. Внутрішня мотивація проявляється в відчутті інтересу по відношенню до діяльності, яку людина виконує насамперед заради неї самої [2].

Осовні потреби, які задовольняються в ході виконання діяльності, яка сформована внутрішньою мотивацією, – це потреби в досягненні, компетентності, та пізнанні.

Потреба в досягненні проявляється в прагненні досягати кращих результатів в галузі, яку людина вважає важливою та значущою, робити справу якомога краще, створювати щось. Досягнення можуть бути різними – від рішення складної задачі, завершення гарно зробленої справи, усвідомлення власного зростання, до благополуччя інших людей та покращення відносин із ними.

Потреба в компетентості означає прагнення до самостійного досягнення різних внутрішніх та зовнішніх результатів, відчуття ефективності, саморозвитку та майстерності в обраній галузі.

Потреба в пізнанні є притаманною всім людям, а її джерела лежать ще в поведінці тварин. Вона проявляється в інтересі, ентузіазмі, допитливості, прагненні пізнавати нове, розуміти оточуючий світ та причини різних явищ дійсності. Всі складові цієї мотиваційної триади мають різний фокус – на створення та виконання найкращим чином певної справи, на отримання компетентності й самовдосконалення, на процес пізнання й розуміння світу.

Під час виконання певної діяльності при домінуванні внутрішньої мотивації характерними емоційними станами є: позитивні емоції, радість, задоволення, ентузіазм, допитливість, любов до справи, відчуття потоку. Домінуючими когнітивними станами є: висока включеність в діяльність, готовність працювати довго, наполегливо, долати труднощі, що у віддаленій перспективі веде до досягнення високих результатів. Внутрішня мотивація сприяє актуалізації творчого та логічного мислення, рішенню складних задач. Вона існує у людей із високим особистісним потенціалом [3].

Виконання діяльності, яка регулюється внутрішньою мотивацією, не тільки сприяє високим досягненням, але й дає відчуття радості та щастя. Найбільше щастя людям дає не робота заради грошей чи визнання (зовнішня мотивація), а діяльність, яка супроводжується захопленістю, потоком, коли вся увага людини чимось захоплена і їй здається, що в світі зараз немає нічого більш важливого, ніж це [11].

Поруч із поняттям внутрішньої мотивації існує поняття самодетермінації. Теорію самодетермінації відносять до позитивної психології, метою якої є направити увагу психологічної науки не стільки на виправлення неадекватних, скільки на побудову та формування позитивних складових психології і діяльності людини.

Найкраща трактовка поняття самодетермінації належить, на наш погляд, Д. Десі та Р. Райану. На перший план виходить особистість, що здатна розвиватися, бути активною та самостійно обирати напрямок власного розвитку. З точки зору Д. Десі, людина має можливості та здібності для здорового та повноцінного життя. І, якщо із самого дитинства умови існування дитини сприяють наданню їй свободи вибору активності, галузі інтересів, якщо вони надають широкий діапазон можливостей без обмежень, все це сприяє тому, що дитина, а потім і доросла людина буде здоровою та повноцінною особистістю [1].

Теорія самодетермінації націлена на визначення тих факторів, які сприяють вродженому особистісному потенціалу і на дослідження процесів та умов, які сприяють здоровому розвитку і функціонуванню особистості та груп. В багатьох випадках середовище може заважати здоровому самоздійсненню, і активно нав'язує такі норми, які погано впливають на психіку людини. Тому, поняття самодетермінації Д. Десі та Р. Райан називають ще автономією.

Самодетермінація – це здатність вибирати та мати вибір, на відміну від реакцій, що підкріплюються, задоволення бажань і дій, під впливом інших сил. Всі вони теж можуть розглядатися як детермінанти поведінки людини. Самодетермінація допомагає зрозуміти, як власний внутрішній вибір людини, так і об'єктивно існуючі обмеження свободи вибору, тобто допомагає уникнути абсолютизації і того, і іншого [8].

Д. Десі вважає, що самодетермінація є не тільки здібністю, але й потребою. Це вроджена основна схильність, яка веде організм до такої поведінки, яка сприяє розвитку умінь здійснювати адаптивну взаємодію із соціальним середовищем. Поведінка, яка є самодетермінованою включає в себе рішення людини про те, як себе поводити, що в свою чергу базується на тому, як досягти задоволення своїх потреб. При цьому, поведінка детермінується інформацією із зовнішнього середовища, а також самою особистістю, яка сприймає цю інформацію і інтерпретує її. Емпіричними критеріями самодетермінації є: спонтанність, креативність, інтерес та особистісна значущість як причини дії, відчуття себе вільним, і такі психолінгвістичні індикатори, як переважання в мові слів «хочу» над словом «повинен» [12].

Несамодетермінована поведінка є повністю обумовленою фізичними, фізіологічними

причинами або середовищем. Несамодетермінована поведінка – це негнучка поведінка, яка контролюється емоціями, які заважають вибору і гнучкому вокристанню інформації. Зникнення самодетермінації виникає в тих випадках, коли людина перестає здійснювати намічені дії, або не усвідомлює, із якою метою вона здійснює ті чи інші дії.

Існує два типи такої поведінки. Автоматична поведінка, яка складно підлягає перепрограмуванню, оскільки визначається неусвідомленими мотивами, які важко змінити. Автоматизована поведінка пов'язана із мотивами, які можуть бути усвідомлені. Тому вона є більш гнучкою і може бути неадаптивною тільки протягом нетривалого часу. Таку поведінку легше перепрограмувати на самодетерміновану.

Типи поведінки, які мають нагороду в самих собі (гра, дослідження) є об'єднаними поняттям компетентності, яка пов'язана із внутрішньою мотивацією. Переживання компетентності розуміється як один із типів внутрішньої здоволеності, яка забезпечує розвиток. У людини є внутрішня психологічна потреба в почутті компетентності із зовнішнім середовищем. Ця потреба має адаптивну цінність і не пов'язана із біологічними потягами. Вона є основою направленої поведінки, в якій здійснюється вибір. Компетентність і самодетермінація (автономія) – є найпершими людськими потребами, які лежать в основі внутрішньо мотивованої активності.

Однією із складових теорії самодетермінації є потягтя волі. Воля як здатність усвідомленого вибору детермінант поведінки, включає в себе внутрішню потребу в компетентності та самодетермінації у відношеннях із середовищем. Воля, в свою чергу, вирішує конфлікти між потребами, підпорядковуючи собі їх.

Також близькими по значенню до поняття «самодетермінація» є поняття «свобода». Поняття свобода торкається феноменологічно відчутного контролю над своєю поведінкою. А поняття «самодетермінація» можна використовувати як пояснювальне на психологічному рівні розгляду механізмів свободи. Тому потрібно розрізняти самодетермінацію та саморегуляцію або самоконтроль. При саморегуляції регуляторами можуть бути інтроекційовані норми, думки та цінності авторитетних інших, соціальні міфи тощо; контролюючи свою поведінку, суб'єкт не є її автором, як при самодетермінації.

У. Тейджсон, спираючись не стільки на загальні антропологічні підходи, скільки на конкретні психологічні дані, визначає свободу як переживання самодетермінації, яке пов'язане із самосвідомістю. Вона формується в процесі індивідуального розвитку. Індивідуальною змінною є «зона особистісної свободи», яка також варіює в різних ситуаціях. Тейджсон виділяє три параметри свободи: рівень когнітивного розвитку; об'єм зовнішніх обмежень; підсвідомі внутрішні детермінанти та обмеження [10].

Дж. Річлак розуміє свободу як здібність самого суб'єкта, виходячи із своїх бажань та сформульованих на їх основі усвідомлених цілей, детермінувати власні дії, включатися в систему детермінації своєї активності та її переструктурувати, доповнюючи каузальну детермінацію поведінки цільовою. Дж. Річлак вважає, що свобода волі – це здатність до саморефлексії та трансценденції, які дозволяють суб'єкту впливати на власну поведінку.

На думку Є.Р. Калітеєвської та Д.О. Леонтьєва, свобода – це форма активності, яка характеризується трьома ознаками: усвідомленням, опосередкованістю ціннісним «для чого» та управляемістю в будь-якій ситуації. Тому дефіцит свободи може бути пов'язаний із нерозумінням сил, які впливають на суб'єкта, із відсутністю чітких ціннісних орієнтирів, із нерішучістю, нездатністю втручатись в хід власного життя [6].

Свобода формується в онтогенезі в процесі набуття особистістю внутрішнього права на активність і ціннісні орієнтири. Критичним періодом для трансформації дитячої спонтанності в свободу як усвідомлену активність є підлітковий вік, коли при сприятливих умовах відбувається інтеграція свободи і відповідальності в єдиний механізм автономної самодетермінації зрілої особистості [9].

Психологічно несприятливі умови розвитку особистості в онтогенезі, пов'язані із нестабільним самовідношенням і відсутністю права на власну активність, навпаки, ведуть до переживання життя як процесу, який обумовлений зовнішніми вимогами, очікуваннями та обставинами. Ступінь розвитку індивідуальної свободи проявляється в мотивації особистісних виборів.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, феномени внутрішньої мотивації та самодетермінації є складними та взаємопов'язаними. Вони в суттєвому ступені формують

направленість особистості, її задоволення від процесу та результату роботи, орієнтацію на внутрішні стандарти та цінності в діяльності та в житті в цілому.

Список використаних джерел

1. Бакирова Г.Х. Психология развития и мотивации персонала / Г.Х. Бакирова. – М.: ЮНИТИДАНА, 2009. – 214 с.
2. Гордеева Т.О. Мотивы учебной деятельности учащихся средних и старших классов современной массовой школы / Т.О. Гордеева // Психология обучения. 2010а. № 6. – С. 17–32.
3. Гордеева Т.О. Психология мотивации достижения / Т.О. Гордеева. М.: Смысл; Академия, 2006. – 178 с.
4. Занюк С. Психологія мотивації : Навч. Посібник / С. Занюк. – К.: Либідь, 2002. – 304 с.
5. Карпов А. Психология менеджмента / А. Карпов. – М.: Смысл, 2005. – 198 с.
6. Леонтьев Д.А. Психология свободы: к постановке проблемы самодетерминации личности / Д.А. Леонтьев // Психологический журнал. Том 21, №1, 2000. – С.23-30
7. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу. – М.: Смысл, 1999. – 254 с.
8. Словарь практического психолога. / Сост.С.Ю.Головин. – Минск: Харвест, 1997. – 326 с.
9. Современная психология мотивации. /Под ред. Д.А. Леонтьева. – М. Смысл, 2002. – 342 с.
10. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен. – М.: Педагогика, 1986. – Т.1. – 275 с.
11. Чиксентмихай М. В поисках потока. Психология включенности в повседневность / М. Чиксентмихай . – М.: Альпина нон-фикшн. – 2011. – 378 с.
12. Deci E., Ryan R. Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions // Contemporary Educational Psychology. – 2000. – No 25. – P. 54–67.

References transliterated

1. Bakirova G.H. Psihologija razvitija i motivacii personala / G.H. Bakirova. – М.: JuNITIDANA, 2009. – 214 s.
2. Gordeeva T.O. Motivy uchebnoj dejatel'nosti uchashhihsja srednih i starshih klassov sovremennoj massovoj shkoly / T.O. Gordeeva // Psihologija obuchenija. 2010a. № 6. – S. 17–32.
3. Gordeeva T.O. Psihologija motivacii dostizhenija / T.O. Gordeeva. М.: Smysl; Akademija, 2006. – 178 s.
4. Zanjuk S. Psihologija motivacii : Navch. Posibnik / S. Zanjuk. – К.: Libid', 2002. – 304 s.
5. Karpov A. Psihologija menedzhmenta / A. Karpov. – М.: Smysl, 2005. – 198 s.
6. Leont'ev D.A. Psihologija svobody: k postanovke problemy samodeterminacii lichnosti / D.A. Leont'ev // Psihologicheskij zhurnal. Tom 21, №1, 2000. – S.23-30
7. Maslou A. Novye rubezhi chelovecheskoj prirody / A. Maslou. – М.: Smysl, 1999. – 254 s.
8. Slovar' prakticheskogo psihologa. / Sost.S.Ju.Golovin. – Minsk: Harveet, 1997. – 326 s.
9. Sovremennaja psihologija motivacii. /Pod red. D.A. Leont'eva. – М. Smysl, 2002. – 342 s.
10. Hekhauzen X. Motivacija i dejatel'nost' / H. Hekhauzen. – М.: Pedagogika, 1986. – Т.1. – 275 s.
11. Chiksentmihaj M. V poiskah potoka. Psihologija vkljuchennosti v povsednevnost' / M. Chiksentmihaj . – М.: Al'pina non-fikshn. – 2011. – 378 s.
12. Deci E., Ryan R. Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions // Contemporary Educational Psychology. – 2000. – No 25. – P. 54–67.

УДК 159.922.8 : 17.022.1

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОГРАМИ З ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВИХ НАСТАНОВЛЕНЬ ПІДЛІТКІВ

Ю.М. Сошина

кандидат психологічних наук, асистент кафедри практичної психології,
ДВНЗ Криворізький державний педагогічний університет
sohinajull@gmail.com

Сошина Ю. М. Аналіз ефективності впровадження психолого-педагогічної програми з формування ціннісно-смислових настановлень підлітків. В статті подано результати аналізу ефективності програми формування ціннісно-смислових настановлень. Ціннісно-смилову сферу особистості визначено як утворення, що впливає на поведінку в конкретних життєвих обставинах, визначає загальну спрямованість особистості, а у кризовий підлітковий період зазнає значних трансформацій. Наведено дані, що свідчать про ефективність програми формування. Зафіксовано статистично достовірні відмінності між середніми рейтинговими значеннями цінностей в експериментальній групі до та після здійснення формувального впливу. Встановлено наявність позитивної динаміки за основними компонентами ціннісно-смислових настановлень підлітків: когнітивний компонент, що включає ціннісні уявлення підлітків та декларовані цінності («цінності-знання»); емотивний компонент, зміст якого відображується в домінуючих цінностях підлітків та стані суб'єктивної ціннісно-смилової реальності («цінності-смисли»); конативний компонент, характеризує особливості поведінки підлітка як носія цінностей («цінності-стимули»).

Ключові слова: цінність, смисл, ціннісно-смилова сфера, ціннісно-смилові настановлення, підліток, формування ціннісно-смилових настановлень.